

Forgiveness in Perspective (2010), Christopher R. Allers en Marieke Smit (red.), deel 66 in de serie *Probing the boundaries*, Amsterdam-New York: Editions Rodopi, 206 p.. ISBN: 978-90-420-2995-8; E-Book ISBN: 978-90-420-2996-5, euro 45,00

Recensie door *Theo van Dun*

Forgiveness in Perspective is het verslagboek van de tweede wereldconferentie van Interdisciplinary.Net¹ over het thema *Forgiveness, Probing the Boundaries*, die in maart 2009 werd gehouden in het Oostenrijkse Salzburg. Voor de organisatie van deze conferentie tekenden Rob Fisher, David White en Nancy Billias. Fisher en Billias staan op het colofon van het boek vermeld als redacteuren van de serie *Probing the Boundaries*, waarin het verslagboek als deel 66 is verschenen.

In de *Introduction* (ix-xvii) beschrijven de redacteuren Christopher Allers en Marieke Smit, het doel van de conferentie: ‘het in perspectief plaatsen van het begrip ‘vergeving’’. Ze beschrijven hoe in de huidige samenleving (“a world of great atrocities”, ix) er steeds meer mensen zijn, die slachtoffer geworden zijn van gewelddadigheid en die aan hun kant op de weegschaal van Vrouwe Justitia een tegenwicht eisen, dat kan opwegen tegen het hun aangedane kwaad. Daartegenover staan zij, die ‘de weg van ‘vergeving’ zeggen te bewandelen. Maar wat is ‘de weg van verging’? Allers en Smit stellen, dat verging geen eenduidig concept is. Er zijn vele ‘wegen van verging’ die nu en in de toekomst kunnen worden gegaan.

Het boek biedt tien bijdragen, die geschreven zijn door twaalf auteurs vanuit de hele wereld (“from around the world”). De auteurs zijn filosofen, ‘practitioners’ (‘doeners’) psychologen, literatuurwetenschappers, gevangenisbezoekers. Al deze auteurs hebben volgens Allers en Smit hun eigen kijk op ‘verging’ (“they are coming at the topic of forgiveness from a perspective and with a perspective, in order to put forgiveness into perspective”), van waaruit zij de discussie met elkaar zullen aangaan, om de notie verging vanuit zoveel mogelijk disciplines te belichten (*Introduction*, x). Het boek belooft meer dan het waar maakt. Er wordt gesuggereerd dat een internationaal gezelschap bijdragen heeft geleverd aan het boek, maar op twee na zijn alle auteurs Amerikanen, waarmee het perspectief van waaruit zij schrijven voor het merendeel Amerikaans bepaald is. De helft van

¹ www.interdisciplinary.net: *Inter-Disciplinary.Net* is a forum for the exchange and interaction of ideas, research and points of view that bear on a wide range of issues of concern and interest in the contemporary world. We promote and sponsor inter- and multi-disciplinary encounters by bringing people together from differing contexts, disciplines, professions, and vocations, with the aim to engender and nurture engagements that cross the boundaries of intellectual work. Our projects, conferences and publishing activities are creative and novel, and they evolve constantly as we seek out and foster emergent developments. [geraadpleegd 24 januari 2011]

de auteurs heeft bovendien een (moraal)filosofische achtergrond, waardoor deze discipline dominant vertegenwoordigd is en de beoogde interdisciplinaire benadering gerelativeerd wordt. Justitiepastores zullen teleurgesteld zijn te ontdekken, dat er geen gevangenisalmoezeniers (meervoud) aan het boek hebben meegewerkt, maar slechts één: redacteur Marieke Smit. Zij is ook de enige theoloog, die aan het boek heeft meegewerkt. Dat is merkwaardig, waar ‘vergeving’ in Deel III als een typisch religieus concept wordt gepresenteerd.

Het boek is opgebouwd uit vier delen. Deel I heeft als titel *Forgiveness between Past and Future* (1-65). Deel II heet *The Right to Forgive* (67-113). Deel III handelt over *Forgiveness and the Judeo-Christian Tradition* (115-157). Deel IV biedt: *Narratives of Forgiveness* (159-206).

Deel I gaat over kwaad dat iemand is aangedaan in het verleden en de mogelijkheden die ‘vergeving’ opent voor de toekomst. In hoofdstuk 2 van Deel I schrijft Allers in een goed gedocumenteerd artikel op basis van de ideeën van Hannah Arendt en Emmanuel Levinas, over een kwestie die voor het Justitiepastoraat interessant is. Justitiepastores zijn geneigd om in de pastorale benadering van hun pastoranten bij voorbaat al een onderscheid te maken tussen dader en (mis)daad. Allers betoogt, dat die distinctie pas gemaakt kan worden, nadat een dader het proces van vergeven ten volle actief (vergeving vragen) en passief (vergeving krijgen) heeft doorgemaakt (19-42).

Deel II handelt over de vraag wie het recht heeft om te vergeven. Kan alleen wie slachtoffer is van een misdrijf op grond daarvan vergeving bieden, of kan dat ook een derde partij zijn, bijvoorbeeld een omstander die zijn morele verontwaardiging en boosheid over wat hij heeft gezien ombuigt tot vergeving? En als vergeving uitsluitend het voorrecht is van een slachtoffer, en een derde partij niet kan vergeven, wat betekent dat dan als die derde partij God is? Hier wordt grensoverschrijdend gedacht: het theologoumenon, dat God vergeving is, wordt doorbroken. Want wat als het slachtoffer niet vergeeft? Kan God dan nog wel vergeven? (89-113). Het is een indringende vraag, voor wie weet dat in gevangnissen door menig gedetineerde met zijn pastor gebeden wordt om vergeving van Godswege, zonder dat er nog pogingen tot verzoening met het (de) slachtoffer(s) in het werk gesteld zijn.

In Deel III wordt de geschiedenis van vergeving binnen de joodse en christelijke tradities besproken. Het zou eerlijker geweest zijn in het kader van het thema ‘vergeving’ de joodse en de christelijke tradities, hoewel zij geënt zijn op elkaar, los te koppelen van elkaar. Er zijn teveel periodes geweest in de geschiedenis (van vergeving), waarin christenen zich onverzoenlijk hebben opgesteld tegenover het Joodse volk. In dit deel wordt aangetoond, dat vergeving als concept in de grond een religieus concept is. Ook al kennen Griekse filosofen als Plato en Aristoteles het begrip *sungnômê*, dat men een soort voorportaal van vergeving zou kunnen noemen, alleen de Bijbel kent het volle begrip. Langs de lijnen van de joodse en christelijke vergevingspraktijken is vergeving in de moderne geglobaliseerde en seculiere samenleving een verworvenheid van humaniteit geworden.

Over de ritualiteit van vergeving gaat het in dit boek alleen in een (kleine) bijdrage van dit Deel, die is geschreven door de Ierse maatschappelijk werker Fergus Hogan. Hogan heeft gewerkt met een groep mannen, die zich op een of andere manier medeschuldig vinden aan abortus. Hij schrijft: “The need for a ritual container that holds together the fractured strands of our stories seems to remain a necessary space, sacred and forgiving in the face of a harsh and judgemental world”(152). De vraag die in Deel II werd gesteld naar wie het recht heeft om te vergeven komt terug. Deze dwarsverbinding wordt in het boek niet gelegd.

Deel IV omvat verhalen over vergeving in het huwelijk, de pastorale praktijk in de gevangenis en in de ‘gewonde’ samenleving. Wat het laatste betreft: de bijdrage over dit onderwerp handelt over de rituelen, die een geschokte samenleving, die geconfronteerd wordt met ernstige en slachtoffers kostende vormen van geweld, inzet om dat geweld collectief te kunnen verwerken. Men zou die rituelen met de auteurs *Rituals of Healing* kunnen noemen. Te denken valt, vertaald naar Nederlandse begrippen, aan bijvoorbeeld Stille Tochten. Ondernemen of bevorderen *Rituals of Healing* vergeving aan de daders? Volgens de auteurs doen ze geen van beiden. *Rituals of Healing* zijn volgens hen eerder neutraal te noemen in het perspectief van vergeving (195-206). Het de vraag of dat zo is. In de *Rituals of Healing* zet de samenleving zich immers af tegen de daad en de daders, ‘excommuniceert’ die laatsten en spreekt daarmee impliciet een oordeel over hen uit. Dat heeft te maken met een kwaliteit van ritueel: rituelen zijn *identity-markers*. Ze bevestigen de samenleving die ze viert vooral in haar identiteit van niet-dader. Precies daarin ligt ook hun helende kracht. De samenleving die *Rituals of Healing* voltrekt na een maatschappelijk drama is te beschouwen als derde partij.

Zoals gezegd, er is maar één bijdrage in het boek, dat het thema ‘vergeving’ belicht vanuit de context van het Justitiepastaat. Het is het artikel van Marieke Smit (177-193). Smit doet in haar artikel verslag van groeps gesprekken, die zij met gedetineerden gehouden heeft rondom het thema ‘vergeving’. Het ging in die gesprekken zowel om de betekenis van het woord ‘vergeving’ als om de gevoelens die de deelnemers hebben bij het woord en om hun behoefte aan vergeving of zelf te vergeven (wat nogal contrasterende behoeften zijn: om te vergeven moet men zich slachtoffer voelen, een gevoel dat het zich dader weten nogal eens in de weg staat). In een eerste paragraaf over de setting, waarin Smit de gespreksgroepen hield, wordt veel verschillende informatie aangereikt: informatie over de context, over wat de deelnemers aan de gespreksgroepen van de gestelde vragen vinden en informatie over wat derden (‘deskundigen’) daar weer van vinden. Dit is exemplarisch voor het hele artikel, wat een methodisch inconsistente indruk maakt.

In paragraaf 2 wordt de samenleving van het Huis van Bewaring of de gevangenis gekwalificeerd als een ‘morele gemeenschap’ (“moral community” (178), welke kwalificatie volgens de auteur vooral reden lijkt te vinden in het feit, dat gedetineerden zich kunnen spiegelen aan een morele autoriteit als de justitiepastor en aan het voorbeeldgedrag van het bewarend personeel. Tegelijkertijd wordt de woonafdeling vooral beschreven als een groep individuen, die ieder voor zich moeten zien te overleven. Dat laatste lijkt mij de morele kwaliteit van de gemeenschap geweld aan te doen.

In paragraaf 4 gaat het over de religieuze visie op vergeving. Het is een vrij korte paragraaf, afgezet tegen het feit dat het hier moet gaan over de *core-business* van de Justitiepastor. De beleving en toe-eigening van vergeving door de gedetineerden had vanuit dit perspectief pregnanter in beeld gebracht kunnen worden. Justitiepastores houden naast gespreksgroepen ook individuele gesprekken en kerkdiensten. In de kerkdienst wordt, als het goed is, ‘vergeving’ voor de kerkgangers een rituele realiteit en kunnen zij vergeving beleven en zich persoonlijk toe-eigenen. Te weten komen wat dat voor een mens persoonlijk betekent, is naar mijn gevoel ook het belangrijkste als men een bij uitstek religieus concept als ‘vergeving’ in perspectief wil zetten. Maar daar lezen we niets over.

Theo van Dun